

Ключевые слова: комунікативна категорія ввічливості, речовий етикет, комунікативні стратегії, комунікативні тактики, мовні традиції.

M. LEVISHCHENKO

COMMUNICATIVE CATEGORY OF POLITENESS IN VICTORIAN SPEECH ETIQUETTE

In the article it was considered speech etiquette of Victorian discourse, it was given a description and characteristic of communicative strategies and tactics of communicative politeness of Victorians, it was analyzed the ways of their realization in English texts of XIX century.

Key words: communicative category of politeness, speech etiquette, communicative strategies and tactics, speech traditions.

УДК 81'255'4

Наталія ЛЕСПУХОВА

ПЕРЕКЛАД ЛІТЕРАТУРНОЇ КАЗКИ ЯК ІНТЕРПРЕТАЦІЯ КАЗКОВОГО СВІТУ АВТОРА

У даній статті розглядаються особливості перекладу літературної казки на матеріалі перекладів казок Г.Х. Андерсена «Соловей» і «Русалочка» українською мовою. Аналізуючи переклади казок, автор ілюструє різні перекладацькі стратегії відповідними прикладами та звертає увагу на збереження авторського стилю у перекладі.

Ключові слова: казка, літературна казка, авторська казка, інтерпретація, авторський стиль, адаптація.

Жанр казки здавна привертав увагу науковців, оскільки казка є найпершим літературним твором, з яким знайомиться дитина і, який, на думку багатьох вчених, справляє визначний вплив на все її подальше життя. Якщо у фольклорних казках відбивається мудрість народу, його традиції і звичаї, побут, то літературна казка несе на собі відбиток особистості автора, його своєрідність бачення світу. У зв'язку з цим проблема перекладу авторської казки постає як проблема майстерності перекладача при відтворенні авторського стилю, проблема інтерпретації перекладачем казкового світу автора та меж цієї інтерпретації.

Питаннями дослідження жанру казки займалися такі мовознавці як М.О. Акименко, В.П. Анікін, В.Я. Пропп, Н.І.Кушина, Г.В. Давиденко, Л.Ф. Дунаєвська, С.Д. Карпенко, Т.В. Ковтун, К.П.Єсипович, О.Ф. Леонтьєва, Є.Ю. Ласкавцева, Є.М. Мелетинський, В.В.Мастилко, О.Д. Огуй, О.О. Морозов, В.Вундт, Е.В. Померанцева, О.В. Сорокотенко, Г.-Й. Утер, А.-Б. Хірш, Х. Ерхардт та багато інших. Велика кількість наукових робіт присвячена питанням перекладу казок та їх інтерпретації перекладачами, проте дана проблематика залишається невичерпаною, а тому актуальною й сьогодні. **Метою** даної статті є аналіз проблем перекладу літературної казки на матеріалі перекладів казок Ганса Хрїстіана Андерсена «Соловей» і «Русалочка» українською мовою, що раніше не використовувалися у зазначеному контексті дослідження.

Переклад завжди грав важливу роль у житті суспільства, а теоретичними та практичними питаннями, пов'язаними з процесом перекладу займалися літературознавці, етнографи, психологи, лінгвісти. За визначенням А. Швейцера, метою перекладу є створення на основі первинного тексту, що підлягає цілеспрямованому (перекладацькому) аналізу, вторинного тексту, що замінює первинний в іншому мовному і культурному середовищі [6, с. 75]. Основою перекладу будь-якого тексту є його інтерпретація. Інтерпретація тексту перекладачем не зводиться, на наш погляд, до розуміння основного змісту тексту, оскільки цього не достатньо для створення адекватного перекладу, рівноцінного тексту оригіналу. Інтерпретація в лінгвістичному, прагматичному та когнітивному аспектах є обґрунтованим вербалізованим розумінням тексту, аналітичною діяльністю, що спрямована на повне розкриття змісту тексту. При цьому, цитуючи російського дослідника проблем перекладу Д.В. Псурцева, «розкрити зміст означає не просто виокремити змістову інформацію про зовнішній світ, а й усвідомити механізми її кодування, і обґрунтувати правомірність і продуктивність використання певних прийомів і способів декодування інформації» [5, с. 20]. Перекладач, сприймаючи та аналізуючи текст оригіналу, виступає в ролі інтерпретатора, у зв'язку з чим можливі смислові зсуви, які читач, сприймаючи текст перекладу як даність, не помічає. Звідси часто виникає спірне питання, чи «того» автора ми читаємо у перекладі?

Кожен автор має свій власний стиль написання і, зіставляючи різні твори автора, написані ним у певний період, можна впізнати його оригінальний стиль, а читаючи різні твори можна впізнати перо певного автора. Саме у збереженні індивідуального стилю автора та умінні викликати у читача переказу ті ж почуття, які викликає оригінал у читачів оригіналу, і полягає, на нашу думку, основне завдання перекладача. А.І.Домашнев зазначає, що різні читачі виносять із художнього тексту не однакову за своїм обсягом смисловою та естетичною інформацією. За його словами, сприйняття художньої інформації, а також інтерпретація змісту твору читачем залежить від його ерудиції, особистих смаків і побажань, а інтерпретація змісту твору перекладачем і достовірність його відтворення при перекладі залежать від глибини розуміння і сприйняття авторської картини світу, вміння відчути і передати авторський стиль, розуміння сприйняття твору цільовою аудиторією [3, с. 23].

Розглянемо детальніше питання перекладу казки загалом та авторської казки зокрема. Як відомо, літературна казка виникла на основі народної, тому увібрала в себе найкращі риси народної казки (традиції, звичаї, побут, вірування) та своєрідність викладу тексту автором, всі його світовідчуття, переживання, враження, зрештою його життєвий досвід. На відміну від фольклорної казки, мова якої проста, форма передачі якої є усною із покоління в покоління, в якій часто відсутня вказівка на місце і час дії, сама дія, місце дії і персонажі є стереотипними (позитивними та негативними), шаблонний початок і кінець (завжди щасливий кінець), представлена проста картина світу, авторська казка написана літературною мовою, має конкретного автора, місце і час дії конкретизовані, дія є оригінальною, персонажам притаманна певна психологізація, вони наділені позитивними та негативними рисами, характеризується відсутністю шаблонних виразів, кінець літературної казки – частково нещасливий, а картина світу – складна [2, с. 28-29].

Загальновідомо, що підходи до перекладу дитячої літератури дещо відрізняються від підходів до перекладів художнього тексту загалом. Кожен перекладач залежно від його відчуття світу автора у казці може обирати серед двох стратегій перекладу казок: «очуження» казки, тобто наближення її до мови і культури

оригіналу чи, навпаки, «одомашнення» казки, тобто її адаптація, наближення до мови і культури країни перекладу. Корній Іванович Чуковський у своїй книзі «Высокое искусство», висловлюючи свою думку щодо перекладу казок, виділяв основними якостями, якими повинен володіти перекладач, талант і такт, розуміння міри при передачі національного колориту. Він вважав важливим наближення мови казки при перекладі до мови країни, що її сприймає, але без втрати національної самобутності казки. Те ж можемо сказати й про авторські казки, основою яких є фольклор, народна традиція, які відбивають національну свідомість автора і ментальність його народу й, крім того, є вираження авторської оригінальності й неповторності авторського стилю. К.І. Чуковський стверджує, що, поважаючи автора, в текст перекладу можна включати дещо від себе, якщо це є в душі оригіналу, але в жодному разі не перечити йому. Потрібно якомога точніше передати і стиль, і ритміку, і образи оригінального тексту, і в цьому виявляється повага перекладача до автора оригіналу [7, с. 160-161; 266-273].

Звісно, неможливо встановити межі інтерпретації казки перекладачем, проте спробуємо проаналізувати деякі переклади казок Ганса Хрестіана Андерсена українською мовою та визначити позицію перекладача-інтерпретатора.

До того як в Україні у 1868 році з'явився перший переклад казки Г.Х. Андерсена «Гречка» українською мовою, виконаний відомим поетом і літературним критиком Іваном Біликом (Рудченком), наш читач знайомився із цими неповторними казками через французькі, німецькі та російські переклади. Через деякий час світ побачили українські переклади казок Андерсена багатьох відомих письменників і перекладачів: Михайла Старицького, Юрія Федьковича, Ганни Барвінок, Данила Мордовця, Павла Грабовського, Агатангела Кримського, Олени Пчілки, Марії Загірньої (Грінченко), Івана Верхратського, Юрія Шкрумеляка, Максима Рильського та ін. За радянських часів значно зменшилася загалом кількість перекладів літературних творів українською мовою. Винятком не були й казки Г.Х. Андерсена, які друкувалися у перекладі українською тільки у виконанні Оксани Іваненко. Часто ці переклади піддаються критиці через деяку неточність перекладів, вимушеним викривленням казкового світу автора,

зокрема що стосується питань релігії та віри, зумовленим пануючою на той час політичною ідеологією та суворою радянською цензурою. Тому, на нашу думку, не можна звинувачувати в цьому випадку перекладача в тому, що наприклад, у перекладі казки «Русалонька» українською мовою відсутні згадки про Бога, а в «Сніговій королеві» немає жодного слова про те, що саме віра допомагала Герді долати всі труднощі у пошуках і визволенні Кая.

Розглядаючи переклади казок Г.Х. Андерсена українською мовою з точки зору обраної перекладачем стратегії перекладу – очуження чи адаптації, як досить влучний приклад, на наш погляд, можна навести переклад казки «Соловей», оскільки дія казки відбувається в Китаї – країні не відомій дітям. Звернемося не до сучасного перекладу цієї казки, а до більш раннього її перекладу, виконаного Марією Грінченко.

Дитина – це особливий читач і, перекладаючи дитячі казки треба враховувати, що багатьох речей дитина може не знати, не бути знайомою з багатьма реаліями, проте кожна дитина має багату уяву і фантазію, що допомагає їй збагнути незрозуміле, а перекладачеві не нагромаджувати у тексті казки складні поширені пояснення, а, можливо, у процесі адаптації казки зробити лише невеликий натяк на те, як має бути, зробити коротке пояснення тієї чи іншої реалії. Саме так у своїх перекладах і діє Марія Грінченко. Аналізуючи її переклад казки Г.Х. Андерсена, слід, перш за все, зауважити, що свій переклад вона дещо адаптує, як до своєї культури, так і до дитячої аудиторії. Сама назва казки у її перекладі свідчить про це – «Соловейко» (тоді як у Оксани Іваненко казка має назву «Соловей»). Перекладач використовує зменшено-пестливу форму слова і тим самим адаптує казку до її сприйняття дитиною, оскільки в мові дорослих при їх звертанні до дітей переважають зменшено-пестливі слова і дитина налаштовується на позитивне сприйняття головного героя. І в подальшому тексті зустрічаються також слова із зменшено-пестливими суфіксами, які сприяють розвитку емоційної сфери дитини, її оцінних суджень та естетичного світогляду, наприклад: «– Господи! Та як же не знати *соловейка?*» [1, с. 4], «...і так радісно мені стане, ніби *мамуся* цілує мене...» [Там само, с. 5] (у перекладі О.Іваненко: «і стає так хороше, ніби мене цілує мама.» [8]), «...в пекарні знайшли одну

вбогу *дівчинку*» [1, с. 4], «дано йому (соловейкові) *окрему світличку*» [Там само, с. 8].

Як уже відзначалося, дія казки відбувається у Китаї, де правителем є грізний і могутній імператор. Звісно, для європейського читача реалії Китаю є екзотичними і малознайомими, якщо й зовсім невідомими. Вже на початку казки дитина отримує перші відомості про країну: «У Китаї ... імператор - китаець і всі круг його – китайці» [Там само, с. 1]. Виходячи з того, що дитина, яка вперше знайомиться з цією країною, може не знати китайських традицій і звичаїв, Марія Грінченко вводить у текст невелике пояснення: «*Народ послухав і був з того дуже радий, так ніби він до схочу напився чаю, – це ж зовсім таки по китайському*» [Там само, с. 11]. Цей же прийом використовує у своєму перекладі і О. Іваненко: «Народ послухав і був такий задоволений, ніби аж сп'янів від чаю: а це ж зовсім по-китайськи!» [8]. Таким чином і Марія Грінченко, і Оксана Іваненко використовують прийом адаптації, проте не перетинають межі дозволеного при перекладі реалій, тому імператор у їхніх перекладах так і залишається імператором, а не перетворюється, скажімо, на царя чи короля. Казка при цьому виконує, крім виховної, ще й пізнавальну функцію, розширює кругозір дитини, вводить до системи її знань нові поняття.

Яскравого емоційно-експресивного забарвлення надає перекладу Марії Грінченко вживання нею контекстуальних синонімів, наприклад: «,*У саду росли дивно гарні квіти...*», «*З саду можна було перейти просто в густий ліс...*» [1, с. 1], «*...лежав імператор на своєму пишому ліжкові*» [Там само, с. 13].

У своєму перекладі Марія Грінченко використовує все багатство української мови, влучно добирає слова (наприклад, *придворний лікар*, а у перекладі О.Іваненко – *придворний медик*; *невдячна тварина*, у перекладі О.Іваненко – *невдячна тварюка*, що, на наш погляд, не дуже вдало вписується у загальну мовну картину) та складає відповідні синтаксичні конструкції (які часто є складними і поширеними), щоб уникнути «штучності» звучання та досягти ефекту «казковості», максимального зближення між автором і читачем і відтворення авторської манери.

При перекладі іншої казки Г.Х. Андерсена «Русалочка» українські перекладачі не використовують прийом адаптації для

передачі міфологічного образу, а, навпаки, відтворюють його таким, яким його зображує автор і яким він представлений у європейській міфології. Саме завдяки перекладам цієї казки слов'янська культура переймає чужий для неї міфологічний образ, що цілком відрізняється від образу русалки, притаманного слов'янській міфології.

У книзі Д.К. Зеленина «Очерки русской мифологии» у визначенні цього образу і опису зовнішності і поведінки русалок знаходимо, що русалками називали водяних, лісових або польових істот, на які перетворювалися, передусім, утоплениці та молоді жінки, що померли неприродною смертю. Русалки мають подобу молодих дівчат із розпущеним волоссям та зеленими очима. Вони не мають риб'ячого хвоста на відміну від русалок у західній міфології [4, с. 142, 148, 176].

Казка Г.Х. Андерсена «Русалочка» на теренах України та Росії мала такий успіх, що образ русалки західної традиції надзвичайно міцно вкоренився у слов'янській традиції і сьогодні при згадці про русалку всі уявляють її такою, якою її змалював видатний казкар.

Звернемося до перекладу цієї казки, виконаного Оксаною Іваненко. Ось якою у її перекладі постає перед нами Русалочка: «Вона була ніжна і прозора, немов пелюстка троянди, з очима синіми, ніби глибоке море; але, як і інші русалочки, не мала ніг, і тіло її закінчувалося риб'ячим хвостом». Хоча у своєму перекладі перекладачка не адаптує сам міфологічний образ русалки, проте часткова культурологічна адаптація все ж має місце, так, володаря моря вона називає *морським царем*, а його доньок *царівнами*. Разом з тим володіння принца називаються у перекладі *королівство* (а не царство), а дружина – *королівна* (а не царівна). Звідси, дитина знайомиться з новими реаліями. Ще один приклад культурологічної адаптації – *чар-зілля*, яке русалоньці готує морська відьма [9].

Слід відзначити у перекладі О. Іваненко особливо вдалий добір слів та словосполучень на позначення кольорів і різних барв – *червоногарячі квіти*, *пурпурова квітка*, *палаючі червоні квіти*, *сліпучо-білий сніг*, *рожево-червона плакуча верба*, *фіалкова тінь*, *сріблясто-білий серпанок*, *трав'янисто-зелені черепашки* тощо [Там само]. Такі назви пробуджують уяву читача і малюють різнобарвний світ, у який він поринає з головою.

У перекладі також майстерно відтворюється ритміка цього прозового твору. Поширені синтаксичні конструкції, що використовуються для опису спокійного життя на морському дні, прекрасних картин природи або зовнішності русалоньки, межують із короткими реченнями, з допомогою яких відтворюються тривожні картини і переживання.

Таким чином, розглянувши деякі питання перекладу й інтерпретації авторської казки, ми можемо зробити висновок про те, що літературна казка, побудована на основі фольклорної казки, відрізняється від неї авторським світосприйняттям та авторськими інтенціями, що в процесі перекладу відтворюються перекладачем з допомогою обраної ним стратегії – «очуження» чи адаптації казки, важливу роль при цьому відіграє майстерність перекладача, його вміння побачити світ очима автора й відтворити його так, щоб читач теж зміг його відчутти. У перекладах казок Г.Х. Андерсена «Соловей» і «Русалочка» перекладачі частково використовують прийом адаптації казки, проте, в основному, передають реалії і образи такими, якими їх зобразив автор, що сприяє виховній і пізнавальній меті казки.

У перспективі подальших досліджень необхідно розглянути питання перекладу казок Г.Х. Андерсена російською, німецькою та англійською мовами, провести зіставний аналіз перекладів з метою визначення загальних тенденцій у виборі стратегій перекладу казок Г.Х. Андерсена.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андерсен Г.К. Казки / Поперекл. М. Загірня. – К., 1906. – 245 с.
2. Давиденко Г.В. Німецька народна побутова казка: тематичні, структурно-композиційні та лінгвокультурні характеристики : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.04 / Г.В. Давиденко; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2008. – 208 с.
3. Домашнев А.И., Шишкин И.И., Гончарова Е.А. Интерпретация художественного текста. – М.: Просвещение, 1989. – 208 с.

4. Зеленин Д.К. Избранные труды. Очерки русской мифологии: Умершие неестественною смертью и русалки. – М., 1916. – 430 с.
5. Псурцев Д.В. К проблеме перевода и интерпретации художественного текста: об одном критерии адекватности / Д.В. Псурцев // Вестник МГЛУ. – М., 2002. – Выпуск 463, Перевод и дискурс. – С. 16-26.
6. Швейцер А.Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты. – М.: Наука, 1988. – 215 с.
7. Чуковский К.И. Высокое искусство. – М.: Советский писатель, 1968 – 384 с.
8. Соловей : Андерсен, Ханс Крістіан. Казки. – Донецьк: Донбас, 1992. – 190 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ae-lib.org.ua/texts/andersen_eventyr_og_historier_ua.htm#04
9. Русалочка : Андерсен, Ханс Крістіан. Казки. – Донецьк: Донбас, 1992. – 190 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ae-lib.org.ua/texts/andersen_eventyr_og_historier_ua.htm#11

Н. ЛЕПУХОВА

ПЕРЕВОД ЛИТЕРАТУРНОЙ СКАЗКИ КАК ИНТЕРПРЕТАЦИЯ СКАЗОЧНОГО МИРА АВТОРА

В статье рассматриваются особенности перевода литературной сказки на материале переводов сказок Г.Х. Андерсена «Соловей» и «Русалочка» на украинский язык. Анализируя переводы сказок, автор иллюстрирует разные переводческие стратегии соответствующими примерами и обращает внимание на сохранение авторского стиля в переводе.

Ключевые слова: сказка, литературная сказка, авторская сказка, интерпретация, авторский стиль, адаптация.

N. LIEPUKHOVA

TRANSLATION OF THE LITERARY FAIRY TALE AS INTERPRETATION OF THE FAIRY WORLD OF THE AUTHOR

The article sheds light on the problem of translation peculiarities of literary fairy tales by H.K. Andersen „The Nightingale“ and “The Little Mermaid“ into Ukrainian. The author illustrates different ways of translation with appropriate examples and pays attention to the preservation of the author's style.

Key words: fairy tale, literary fairy tale, author's fairy tale, interpretation, author's style, adaptation.

УДК 81'253

Олена ЛИТВИН

ПРАГМАТИКА ЕМОТИВНОГО ТА ЕМОЦІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ В АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ

Ця стаття присвячена опису прагматики емотивного та емоційного спілкування в англомовному дискурсі, а саме: лінгвістики емоцій, типології емотивних знаків, семіотичних систем емоцій і звертань в емотивному та емоційному спілкуванні.

Ключові слова: емотивний, емоційний, спілкування, дискурс.

Засоби ситуативно-емоційної семантики представляють всі національні, психологічні, соціальні, культурні та особисті риси співрозмовника, які розкриваються через емоційне сприйняття та емоційну ауру людської особистості, а саме – через бесіду, виступ, звертання, монолог, вимову або мовний сигнал співрозмовника.

Фундаментальний науковий вклад у дослідження загальних теоретичних аспектів емотивного та емоційного спілкування зробили такі вчені-лінгвісти, як: Б. Волек, В. Маслоу, В. Шаховський, В. Вілунас, П. Зарнеський та ін. У свою чергу, автор досліджує прагматику емотивного та емоційного спілкування в англомовному дискурсі.

Отже, мета статті полягає у розкритті та обґрунтуванні лінгвістики емоцій, типології емотивних знаків, семіотичних систем емоцій та звертань в емотивному та емоціональному спілкуванні.

Усне сприйняття емоцій – один з аспектів, який представлено завдяки психологічним взаємовідносинам людей. Антропологія акцентує свою увагу на різних культурних відмінностях емоцій.